

ПЕРСОНАЛІЇ, ХРОНІКА, БІБЛІОГРАФІЯ
PERSONALIA, MEETINGS, BIBLIOGRAPHY

ДО 60-РІЧЧЯ БОГДАНА СТЕПАНОВИЧА НОВОСЯДЛОГО

IN HONOUR OF BOHDAN NOVOSYADLYJ ON THE OCCASION OF HIS 60th BIRTHDAY

Нещодавно виповнилося 60 років директорові Астрономічної обсерваторії Львівського національного університету імені Івана Франка, докторові фізико-математичних наук, професорові Богданові Степановичу Новосядлому — відомому космологу, астрономові, популяризаторові науки, лауреатові Державної премії України в галузі науки і техніки за 2014 рік.

Богдан Новосядлий народився 16 березня 1957 року в с. Білому Чортківського району Тернопільської області. У 1979 році закінчив фізичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка. Від 1979 до 1981 працював інженером у Фізико-механічному інституті ім. Г. Карпенка НАНУ. У ці ж роки долучається до астрофізичних семінарів, що відбувалися в Інституті прикладних проблем механіки і математики АН УРСР. Від 1981 року починає працювати молодшим науковим співробітником в Астрономічній обсерваторії Університету.

Протягом 1987–1991 років заочно навчався в аспірантурі в Астрокосмічному центрі Фізичного інституту ім. П. Н. Лебедева АН СРСР в Москві під керівництвом доктора фіз.-мат. наук В. Лукаша (Інститут космічних досліджень АН СРСР), видтак у 1991 році захистив кандидатську дисертацію на тему “Моделювання великомасштабних потоків матерії у Всесвіті та спектри первинних збурень густини”, здобувши ступінь кандидата фізико-математичних наук. У дисертації Б. Новосядлий докладно вивчив Великий Атрактор — нововідкрите на ту пору гігантське скупчення галактик, запропонував теоретичну модель його спостережних характеристик (відтворення профілю пекулярних швидкостей, газодинамічні явища з висвічуванням у ділянці центру скупчення, імовірність флуктуації, що привела до утворення скупчення в первинному полі збурень та інші аспекти).

Від 1991 року Богдан Новосядлий продовжує працювати вже старшим науковим співробітником в Астрономічній обсерваторії Львівського державного університету імені Івана Франка, а в 2002 стає її директором. Богдан Степанович також доклав значних зусиль до відновлення кафедри астрофізики на фізичному факультеті в 1997 році. Завдяки йому у структурі Обсерваторії в 2003 році з'явився відділ релятивістської астрофізики та космології, який він очолив. Основними напрямками дослідження відділу стали: процеси формування галактик, квазарів, скупчень галактик, порожнин та великомасштабної структури Всесвіту, теоретичні моделі темної енергії та інші.

Працюючи в Обсерваторії, Богдан Степанович налагоджує співпрацю з європейськими науковими структурами, що сприяє інтеграції української науки до світового наукового товариства. Так, він двічі відвідує Міжнародну школу передових досліджень (SISSA) в Трієсті (1992, 1996), міжнародну конференцію з космології в Римі (1996). Результатом цього стала перемога в конкурсі Швейцарського наукового фонду спільно з Рут Дюрер з Інституту теоретичної фізики Женевського університету, де Богдан Новосядлий працював у 1997 і 1998 роках по кілька місяців. Також вдалось налагодити співпрацю з Потсдамським інститутом астрофізики (Німеччина), зокрема для виконання спільної роботи з професором С. Готльбером над проектом з тестування космологічних моделей із гарячою та холодною темною енергією. Із недавніх прикладів міжнародної співпраці можна назвати участь України в міжнародному проекті СТА — дослідження високоенергетичних частинок за допомогою мережі черенковських телескопів. Обсерваторія Університету, як і сам Богдан Степанович, є активними учасниками цього проекту.

У 2007 році Б. Новосядлий захистив докторську дисертацію на тему “Великомасштабна структура та параметри космологічної моделі спостережуваного Всесвіту”, у якій він виклав теорію формування великомасштабної структури Всесвіту в моделі Лямбда-CDM з первинного спектра збурень, що узгоджувалась зі всіма доступними на ту пору спостережними даними.

Професор Б. Новосядлий — визнаний у світі вчений-астрофізик. Завдяки його таланту і працьовитості Львів і Україна все частіше фігурують на сторінках провідних наукових журналів. Його наукові зацікавлення надзвичайно широкі: астрофізика газових туманностей, квазари, космологія,

зокрема великомасштабна структура Всесвіту, визначення параметрів космологічних моделей, еволюція скупчень та порожнин у розподілі матерії у Всесвіті та інші. Після епохального відкриття наявності темної енергії в нашому Всесвіті через його прискорене розширення професор Б. Новосядлий розвиває власний, новий для Обсерваторії, напрям досліджень — вивчення космологічних моделей з динамічною темною енергією. За цей час (починаючи від 1998 року) під його керівництвом захищено 5 кандидатських дисертацій, завдяки чому формується нова львівська космологічна школа досліджень. Богдан Степанович — автор та співавтор понад 100 наукових праць, серед яких є монографії, навчальні посібники, статті у провідних наукових виданнях. Він входить до редколегій профільних наукових журналів високого рівня: “Кінематика та фізика небесних тіл”, “Журнал фізичних досліджень”, “Вісник ЛНУ. Фізична серія” та “Odessa Astronomical Publications”.

Значна частина роботи професора Б. Новосядлого — це педагогічна діяльність. Богдан Степанович — автор курсів “Структура та еволюція Всесвіту” та “Мікромасштабна фізика”, які читає студентам фізичного факультету Університету. Ці курси, а також його підручники дають змогу студентам ознайомитися з основами космології та фізики частинок, дізнатися про сучасні проблеми та перспективні напрями в цих галузях науки. Студенти з вдячністю та захопленням відгукуються про свого викладача.

Багаторічні дослідження професора Б. Новосядлого були відзначені як на міжнародному, так і на національному рівнях. У 2014 р. групу авторів, серед яких був і Богдан Степанович, нагороджено Державною премією України в галузі науки і техніки за 2014 за роботу “Будова та еволюція Всесвіту на галактичних та космологічних масштабах, прихована маса і темна енергія: теоретичні моделі та спостережні результати”. А в 2016 році найкращою книгою в галузі фундаментальних наук (Basic Science Book Award) міжнародна академія астронавтики назвала тритомник “Dark energy and dark matter in the Universe” (Темна енергія і темна матерія у Всесвіті), де внесок Богдана Степановича полягав в докладному викладі стану досліджень темної енергії, опису різних її моделей на момент публікації роботи.

Працюючи директором найстарішої в Україні (і постої у світі) обсерваторії, професор Новосядлий завжди приділяв особливу увагу популяризації науки, вихованню майбутніх поколінь учених-астрономів, донесенню результатів роботи та історії Обсерваторії до широкого загалу. Він автор численних захопливих науково-популярних статей, виступів, співкерівник міждисциплінарного семінару “Обрії науки”, який творить унікальний в Україні майданчик для спілкування і вироблення єдиної візії між природничими та гуманітарними науками, досвідченими вченими і студентами. Завдяки його наполегливій праці в Україні продовжується традиція олімпіад з астрономії: Богдан Степанович був серед членів оргкомітетів і членів журі численних учнівських олімпіад з астрономії як обласних, так і Всеукраїнських. Директор обсерваторії ніколи не відмовляє науково-популярним виданням в їхньому проханні розповісти читачам доступною мовою про сучасний стан справ у космології та й астрономії загалом. А двері обсерваторії завжди відкриті для екскурсій, які нерідко директор проводить сам, зачаровуючи відвідувачів розповідями про нічне небо.

Богдан Новосядлий — учений-громадянин і патріот України. Він був серед ініціаторів створення Сотні Юрія Вербицького у Львові взимку 2014 року, організовував і читав лекції у Відкритому університеті Майдану. Ці його риси поряд із визначними науковими результатами привели до ще одного визнання українською науковою спільнотою — обрання дійсним членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка.

У короткій ювілейній статті не згадаєш (навіть у загальних рисах) усього, що зробив професор Новосядлий. Як і не перелічиш рис його характеру — надзвичайної скромності, працьовитості, доброзичливості, відкритості і щирого, якогось навіть дитячого, зацікавлення світом. Усі, кому пощастило знати його особисто, тішаться і збагачуються від спілкування з цією світлою, мудрою і талановитою Людиною.

Редакційна колегія “Журналу фізичних досліджень”, колеги-фізики та астрономи щиро вітають професора Богдана Новосядлого з 60-річчям, бажають ювілярові міцного здоров’я, натхнення та нових досягнень!

ЯРОСЛАВ ОСТАПОВИЧ ДОВГИЙ (1933–2017)

YAROSLAV OSTAPOVYCH DOVHYJ (1933–1917)

**Світлій пам'яті Вченого, Педагога, Патріота
(30.09.1933–24.05.2017)**

Лише той Учитель хто живе так, як навчає.
(Григорій Сковорода)

Наукова спільнота Львова втратила відомого науковця та неординарного педагога: відійшов у вічність професор Довгий Ярослав Остапович.

Роки наполегливої праці у стінах фізичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка були для Ярослава Остаповича роками творчого наробку та можливості ділитися здобутим досвідом зі студентами й колегами.

Ярослав Остапович Довгий знаний як професор кафедри експериментальної фізики, заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, багаторічний голова фізичної комісії, голова Фондації О. Смакули, член багатьох редколегій періодичних видань, лауреат премії імені А. Ф. Прихотько НАН України.

Природничі науки цікавили Ярослава Остаповича з дитинства. Після Бовшівської семирічної та Більшівцівської середньої шкіл доля привела його на фізико-математичний, фізичний факультети Львівського університету, далі — аспірантура в Інституті фізики АН України (Київ). Тема кандидатської дисертації “Дослідження оптичних властивостей гіротропічних кристалів та молекулярних кристалів з домішками” (1964).

Повернувшись у 1960 році до Львова, Ярослав Остапович працює на кафедрі експериментальної фізики понад 50 років. Це ціла епоха — від заснування лабораторії, де загенерував перший лазер у Львові (1963), до впровадження новітніх курсів для студентів із тематики лазерної фізики, нелінійної оптики, спектроскопії кристалів, теорії груп у спектроскопії, оптики конденсованих середовищ. Докторську дисертацію “Оптичні спектри і енергетична структура нелінійних кристалів” Ярослав Остапович захистив у 1985 році. Багатогранна наукова робота представлена у більш ніж 500 публікаціях та авторських свідоцтвах на винаходи.

Найбільш знані друковані праці здобули популярність серед студентів: підручники з лазерного практикуму “Оптичні квантові генератори” (Вища школа, 1977), “Електронна будова і оптика нелінійних кристалів” (Львів, 1996). “Чарівне явище надпровідності” (Львів, 2000) — це приклад поєднання академічного стилю з надзвичайно тонким науковим гумором. Книга глибока, але доступна і для широкої аудиторії.

Плекаючи наукову думку Ярослав Остапович бачив єдино правильний шлях підтримувати зацікавлення молоді у фізичних дослідженнях через спільну творчу працю та індивідуальне осмислення проблем, у поєднанні експерименту та теорії. Ярослав Остапович був наставником для восьми кандидатів та двох докторів наук.

Звертаючись до книги “Резонанси. Асоціації та афоризми з колекції професора Ярослава Довгого”, яку видав Ярослав Остапович у Львові (2013), ми ніби починаємо тиху та глибоку розмову. У цей томик увійшли вислови та думки, близькі серцю Ярослава Остаповича. Розкриваючи власний внутрішній світ, свою картину світу, Педагог дає настанови для молоді, і не лише, науковцям. . .

Усвідомлення себе як ВЧИТЕЛЯ приходило поступово, і Ярослав Остапович став тим зразком академічного професора, на який буде взорувати не одне покоління викладачів.

*Хто не любить свободи та істини,
може стати людиною могутньою,
але великою ніколи не буде.*
(Вольтер)

*Справжній учений не може бути не скромним:
що більше він зробив, то йому зрозуміліше,
як багато ще залишилось зробити.*
(Анатоль Франс)

Праця. . . У навчальній лабораторії, в аудиторії під час лекцій, у науковій бібліотеці, вдома серед книжкового царства. . .

*З усіх втрат
втрата часу найтяжча.*
(Григорій Сковорода)

Ярослав Остапович любив вчитися — істинний Педагог вчиться впродовж усього свого життя.

Тут вчатьсь сумніватися.
(Напис на фронтоні Лісабонського університету)

З легкої руки Я. О. Довгого була започаткована нова технологічна галузь нелінійно-оптичного матеріалознавства.

*Якщо символом ХХ сторіччя був електрон,
то символом ХХІ сторіччя буде фотон.*

*Ученість, добром не піджута, —
То лжа єсть прелюта.*
(Іван Драч)

Будучи патріотом та громадянином, який вболіває за свою Батьківщину, Ярослав Остапович присвячує себе роботі в Науковому товаристві імені Шевченка, повертаючи пам'ять про фізиків для широкої громадськості.

*Наука має бути найвищим втіленням патріотизму,
бо серед народів першим завжди буде той,
хто випередить інших у галузі думки
та розумової діяльності.*
(Луї Пастер)

Життя у науковий роздумах, у пошуках життєвих законів, у намаганні усвідомити та прийняти історичний шлях — це життєва парадигма Вчителя.

*Якщо б ми задовольнилися знайденим,
Ми б ніколи нічого не знаходили.*
(Сенека Молодший)

*Слава — стан нерівноважний.
Без підтримки цей стан неодмінно згасає.*

Ярослав Остапович є тим прикладом науковця та педагога, який з радістю ділився всім, що мав — знаннями, порадами, добрим словом, гостинністю. . . Такі люди, навіть перейшовши в інший вимір, продовжуються в роботі та здобутках своїх учнів і послідовників.